

Dialekterne på de sydfynske øer og Sydfyn

Af Finn Køster

I det følgende skal jeg fortælle om dialekterne på de sydfynske øer og på Sydfyn. Samtidig skal jeg give et meget kort indtryk af, hvordan man i tidens løb har arbejdet med bl.a. disse dialekter, og hvilke resultater der er kommet ud af det.

Ideen skyldes egentlig Erik Hansen, og det er ikke helt tilfældigt. I sin tid fik jeg som nyansat på Institut for Dansk Dialektforskning (under Københavns Universitet) bl.a. tildelt Tåsinge som område, og mine første optegnelser af Tåsingedialekten fandt netop sted hos Erik Hansens mor, Inger Hansen, i Bjernemark. Her blev jeg i øvrigt altid mødt med venlighed og interesse, ligesom alle de andre steder på øen, hvor jeg vovede mig ind.

Indledningsvis et par ord om afgrænsningen af vores område. De sydfynske øer omfatter i denne sammenhæng Langeland, Tåsinge, Thurø, Ærø, Strynø, Drejø (herunder Skarø, Hjortø, Birkholm), Lyø og Avernakø. Ved Sydfyn forstår man dialektgeografisk den del af Fyn, der afgrænses af en linie, der går fra et område lidt syd for Nyborg og til Horne-Svaninge-egnen; den følger de fleste steder nogenlunde den gamle Bøjden-landevej. Syd for denne grænse er dialekterne »stødløse«.

Man taler derfor om »stødgrænsen«, som egentlig er en del af en dialektgrænse, der udskiller et større syddansk område uden »stød« (herunder Lolland-Falster og det sydlige Sønderjylland) fra resten af landet.

Hvad stødet er, kan kort demonstreres med et par eksempler fra rigsmål. Sammenlign f.eks. udtalen af vend med udtalen af ven, eller udtalen af uld med udtalen af guld; de rimer ikke: vend og uld har stød (på henholdsvis n og l), mens ven og guld er stødløse. På samme måde har for eksempel den bestemte form »huset« stød (på u), mens flertalsformen »huse« er stødløs.

På Øst- og Vestfyn hedder det f.eks. *fæ'm, grö'n, ha'l* fem, grøn, halv, med stød på henholdsvis æ, ö og a. Sydfyn og øerne har en mere »slæbende« udtale, d.v.s. med lang selvlyd, og uden stød: *fæ·m, grö·n, ha·l*. Den lange selvlyd er her og i det følgende angivet med en »prik«. De, der er lidt fortrolige med fynsk, vil vide, at forskellen mellem det stødløse sydfynske og dialekterne nordpå kan være ret iørefaldende, og i det hele taget er stødgrænsen en vigtig dialektgrænse.

Udtaleforhold

Med denne afgrænsning er vi allerede inde på vore dialekters lyd- og udtaleforhold.

Her skal det indledningsvis fremhæves, at dialekterne ikke er forvansket rigsmål, sådan som mange tror. Dialekterne er talesprog, der har udviklet sig af ældre dansk, og de er sproghistorisk ofte mere oprindelige end rigsmålet.

Når man kort skal beskrive dialekterne, gør man det gerne på den måde, at man udvælger nogle af de træk, der er væsentlige i forhold til den sproghistoriske ud-

vikling. Det vil jeg også gøre her, men samtidig vil jeg lægge vægt på træk, som endnu er levende – i hvert fald hos de ældre dialekttalende – eller som har været det indtil nyere tid.

Beskrivelsen skulle gerne give et indtryk af, hvilket broget billede af forskelle og ligheder dialekterne imellem, vi finder i vores område, et billede, som er – og navnlig har været – langt mere sammensat, end det vil fremgå her.

Tvelyde

Tvelydene (diftongerne) er et meget iørefaldende dialekttræk, som også findes uden for området.

Der findes flere typer. Først skal nævnes den, som i hvert fald de ældre altid havde i ord som *se*, *sø*, *så*: *sie*, *sye*, *sue*, eller Tåsinge: *tuesi(ng)*, tøsinger: *tyesi(ng)er*; disse tvelyde (*ie*, *ye*, *ue*) svarer altså her til skriftens *e*, *ø*, *å*. Det kan også hedde *pæel* *pæl*, med *æe* svarende til skriftens *æ*. En nu meget sjælden tvelyd er den, der svarer til skriftens *a*, og som kan lydskrives *åa*, f.eks. *båa(r)n*, *soldåat* barn, soldat. Denne udtale er dog for længst forsvundet i hvert fald på Tåsinge og Syd fyn, men den har holdt sig meget længe på Drejø og Sydlangeland.

En lidt anden tvelyd er den, man har i ord som *bi*, *tid*, *by*, *Fyn*, d.v.s. svarende til skriftens *i* og *y*.

Bi og *by* udtales ofte *bij*, *byj*, d.v.s. med en *i*- og *y*-lyd, der glider over i et *j*, men de kan også mange steder have en udtale med *e* og *ø*: *bej*, *bøj*, en udtale, der bl.a. er meget karakteristisk for ældre tåsingsk: »*je he_c: jo i såm en bej al tej*« (jeg hængte jo i som en *bi* altid) fortæller Ane Kirstine Hansen fra Skovballe (f. 1885) i en båndoptagelse fra dengang, hun var med til at »trille korn«; den lille krølle på *e* angiver en næselyd. *Bi* og *tid* hedder altså *bej* og *tej*; bemærk i øvrigt undtagelsen, der bekræfter reglen:

Ane Kirstine Hansen
Skovballe
(1885 – 1974)

ordet »*i*« (hængte *i*) udtales her ikke med tvelyd. – Ligesom *by* hedder *bøj*, hedder *ny* *nøj*; Ane Kirstine Hansen fortsætter med at fortælle, at lønnen for det nævnte høstarbejde egentlig skulle være *i_c nøj særk* en *ny særk* (men det blev kun til tre lommetørklæder).

I visse af dialekterne på Ærø er udviklingen som i mange andre tilfælde gået videre: *bi* hedder her *bøj*, *tid* hedder *tøj*, *gris* hedder *grøjs*, mens *by* hedder *buj*, og tilsvarende hedder det *nuj*, *fujn*, d.v.s. *ny*, *Fyn*.

Endelig skal nævnes den tvelyd, der findes i ord, der skrives med *u* (typen *hus*). *Hus* udtales mange steder noget i retning af *høws* eller *hyws* (her er *y* en mellemting mellem *u* og *y*); men stedvis har selvlyden også kunnet blive til et *e* eller endda et *i*. Dette er meget typisk for ældre tåsingsk, hvor det ofte hedder *hews*, *ew*, *knew* *hus*, *ud*, *Knud*, eller *bri-we* bruge, *ti-wer* tur (i dette tilfælde med langt *i*): »*de vå jo en*

slæm ti-wer (en slem tur) *å sgu dær øw trie ga_c* (tre gange) *åm da-wi å malke*«, fortæller Anton Pedersen (Landet, f. 1855) i en grammofonoptagelse om sommergræsningen på »Monnet«. En sådan udtale med *ew* og *iw* (ved siden af *øw* o.fl.) er også almindelig på Ærø, og kendes også på Lyø, men er vist helt utænklig de fleste andre steder; heller ikke på Thurø er den optegnet.

Tvelyde, som dem man har i ord som *bi*, *by*, *hus*, er et godt eksempel på, at man nok i princippet kan have det samme dialekttræk inden for et større område, men at det til gengæld kan foreligge i et stort antal lokale udtalevariationer.

I øvrigt gælder det om hele det system af tvelyde, der er skitseret her, at det kendes overalt i ømålsområdet, i hvert fald i princippet, d.v.s. også i lolland-falstersk og sjællandsk. Den eneste virkelige undtagelse er vestfynsk, som i visse tilfælde har nogle helt specielle tvelyde – noget mange fynboer er fortrolige med.

Næselyde (nasallyde)

Et velkendt og iørefaldende træk i områdets dialekter (og i fynsk i almindelighed og f.eks. i lolland-falstersk) er næselydene (nasallydene).

Når man udtaler lyde som *m*, *n* og *ng*, udtaler man dem altid gennem næsen. Bl.a. i de fynske dialekter har de ofte smittet af på den foregående lyd. Det hedder typisk f.eks. *la_c m*, *kö_c n*, *lam*, *køn*.

I de ord, der skrives med *nd* og *ng* (for eksempel *land*, *lang*), er der normalt sket det, at *nd* og *ng* er svundet eller »opløst« til *j* og *w*, men næselyden er blevet tilbage. Det hedder f.eks. *la_c j*, *ma_c j_c* (*lå_c j*, *må_c j*) *land*, *mand*, *sa_c je* sende eller senge, og *la_c w*, *å_c w* *lang*, *ung*.

Læg mærke til, at ord der skrives med *n* eller *nn*, normalt ikke har opløsning af nasalen; det gælder f.eks. udtalen af *ven*,

venner, *bønne*, *løn*, *høne*, *kane* o.fl.; det hedder altså *vænner*, *bønner* *venner*, *bønner*, men *va_c jer*, *bö_c jer*, *vender*, *bønder*. – En undtagelse fra denne regel er tilsyneladende ord som stedordene *den* og *han*, der udtales *dæ_c j* og *ha_c*. Men i virkeligheden er det skriftsproget, der her er inkonsekvent: de to ord burde egentlig skrives (og blev i ældre tid skrevet) *dend*, *hand*. Der er altså en sproghistorisk forklaring på, at ord som *vender* og *venner* udtales forskelligt: det er kun den *n*-lyd, der i ældre tid blev skrevet med *nd*, der er blevet opløst.

Næselydene har et stort antal lokale udtalevarianter, hvoraf her skal nævnes nogle få.

Typen gang udtales på Sydfyn og de fleste af øerne *ga_c w*, d.v.s. den ender på et *w*. Men på Strynø hedder det vist normalt *ga_c*, og på Ærø *ga_c j*, altså med *j*: *da_c j*, *ga_c j* = den gang.

Som nogen måske vil vide, er denne sidste udtale den almindeligste i østfynsk (blot med stød); ord som *gang* og *lang* udtales her *ga_c j*, *la_c j* (ældre: *gå_c j*, *lå_c j*). På sydfynsk hedder det f.eks. »så kom manden med øllejlen, så de fik i *ga_c w* å drikke« (en gang at drikke); østfynboerne siger her: *i ga_c j å drikke*. – Denne udtaleforskel mellem sydfynsk og østfynsk er ret iørefaldende og vist den, der hentydes til i en gammel optegnelse fra Østfyn, hvor det hedder, at »nede omkring Svendborg, dér *ja_c wer* de så sært«.

I ord som *ind*, *pind*, *den*, *kendt*, *vendt*, *dreng*, *seng*, *ring* er næselyden ofte æ-agtig: *æ_c j*, *dæ_c j* o.s.v. Men den kan også udtales med en mere eller mindre udpræget *a*-lyd, f.eks. *a_c j* *ind*, *da_c j* *den*, *va_c j* *vendt*. Denne *a*-agtige udtale er typisk for øerne og stedvis også for sydfynsk, og hvis man ikke er fortrolig med den, kan den give forståelsesproblemer.

Det er i hvert fald sket en gang på Sydfyn. Nogle folk fra Horne havde været på

besøg (med hest og vogn) længere inde på Fyn, og da de skulle hjem, sagde manden: »vi skal have *va_cj*« – hvorefter værtsfolkene skyndte sig at hente vand. Men naturligvis sagde han blot: vi skal have vendt (ord som vendt, kendt udtales ikke med t). En gammel jæger fra Svanninge forklarede mig, at ræveskindet skulle *va_cjes*, hvad jeg først opfattede som »vandes«. Men det skulle naturligvis blot vendes.

Som noget mærkeligt kan til sidst nævnes, at ord, der andre steder har næselyd, har undergået en helt speciel udvikling i dialekten i Marstal; f.eks. hedder lang *lain* (med normal n-lyd), lange hedder *lae* (uden hverken n eller næselyd). Langeland hedder *la_wen*: »vi kan se *la_wen* så bregeligt (klart) i dag« hedder det i en optegnelse fra byen.

Bortfald af j og v

Som bekendt har fynsk ikke »blødt d«: mad hedder *ma*, gade hedder *ga*: o.s.v. Den slags bortfald af en selvlyd er et meget gammelt fænomen i dansk og har også ramt f.eks. j, d.v.s. den lyd, man har i veje, lege, høje, sige. Man taler her om »j-svind«, noget der er særdeles udbredt i vores område (og også f.eks. på Vestfyn).

Normalt er j bevaret i enstavelsesord som vej, leg, høj: *væj*, *læj*, *höj*, men når der tilføjes et e i skriften, kan j-lyden forsvinde. I ældre tåsingisk hedder flertal af vej normalt *væ*, flertal af bleg *ble*, flertal af høj *hö*. Tilsvarende hedder det *plö*, *dö*: pløje, døje; pige, sige, stige kan hedde *pe*, *se*, *ste* (hvor det andetsteds kan hedde *pæje* o.s.v.). En sådan udtale med svind af j umiddelbart foran -e finder vi i hele området. Den er dog meget sjælden i et område omkring Fåborg (bl.a. Horne) og er heller ikke almindelig på Lyø og Strynø.

Ovenfor ses en gammel optegnelse fra Tåsing, der viser j-svindet (AP = Anton

afpløjet Lundby, Landet 1045
AP PA 1940

(Spil: *afpløjning* = Den sidste
Süre (ved *afpløjningen*))

Svar: x x
*vi har 'as plö' o: er
færdig med at pløje om
Efteråret.*

KOMPL. LISTE J 969

Eks. 1

Pedersen). (1). Der står (omsat til min lydskrift): *vi har awplö*: vi har afpløjet, d.v.s. er færdige med at pløje; i ord som pløje er ø-lyden altid lidt mørk i tåsingisk (som ö i høne), andre steder kan den være mere lys: *plö* (som ø i løbe). Ærøsk har også j-svind, men visse ord kan her have en å-lyd; pløje hedder *plå*, og tilsvarende hedder højen *hå_en* (i ubestemt form: *håj*), som nedenstående optegnelse viser: *næjls ba hå_en* = Niels bag højen. (2).

Høj el

Tranderup 1163
NF PA 1937

næjls ba hå_en
Niels bag Højen

eu hæj

h.

Eks. 2

Også medlyden v (i lydskrift: *w*) kan falde bort, i hvert fald efter visse selvlyde. Dette bortfald er stort set kun optegnet på Lyø og Drejø (herunder øerne inden for det gamle Drejø sogn, f.eks. Birkholm), hvor det endnu forekommer i gammel dia-

4. Langt **a** foran **v**

Have	<i>há· fe</i>	grave	<i>gra·</i>
Mave	<i>má· -</i>	save	<i>sá·</i>
Øave	<i>Ø gá· -</i>	trave	<i>trá·</i>

Eks. 3

lekt. Ovenfor ses et udsnit af en ordliste, optegnet på Drejø 1910. (3). Ord som have, gave udtales altså *há·, gá·*. En fisker fra øen fortalte om de gamle kvaseskipperere, at »de var ikke sådan at rende *a·et* (avet) *á·m mæ«*, d.v.s. narre. Og om de gode tider før første verdenskrig fortæller han, at »dér var nogle forfærdelig gode år for os, for dér var *væ·ken krej æller no· sám bælst«* (hverken krig eller noget som helst); ligesom avet udtales stedordet noget altså uden *w* – i de øvrige dialekter er udtalen oftest *ná·w*.

Småøerne viser her, hvor lunefuld fordelingen af udtaletæk kan være. For eksempel har Drejø svind både af *j* og *v*. Lyø har svind af *v*, men ikke af *j*, og Avernakø har svind af *j*, men ikke af *v*.

j for g (jeografi, jeneral)

En kone fra Avernakø fortæller om sin skolegang, at »vi lærte da noget af alle slags... regne og skrive, og så havde vi Danmarkshistorie én dag *á jeografi ien daw«*. Og fiskeren fra Drejø fortæller om den gang, fiskerne holdt *jeneral*-forsamling.

Her udtales skriftens *g* altså som *j*, noget der er almindeligt på alle de sydfynske øer i ord, der staves med *ge-*, *gæ-*, *gi-*, *gø-*, *gy-*; f.eks. *ijæn* igen, *jie* ged, *ji·le* gilde, *jæ·re* gærde, *jöre* gøre, *ji·* gyde. Denne *j*-udtale er også almindelig på Lolland-Falster og har været kendt på Fyn, hvor udtalen med *j* vist nok helt er uddød, bortset fra et lille område (»Sletten«) på det nordligste Fyn.

Egentlig er der tale om en videreførelse af en udtale med *gj*, som er almindelig i mange dialekter, og som jo også kendes fra den ældre retskrivning, f.eks. *gjøre*, *gjørne*. Udtalen med *j* er et godt eksempel på, at visse udkantsområder (de sydfynske øer, Lolland-Falster) kan holde længere på en gammel udtale, fordi man har været mindre udsat for påvirkninger udefra.

Også *k* har (via en udtale med *kj*) kunnet videreudvikle sig, bl.a. til en lyd, som den man har i tysk *ich*. Den har holdt sig længst på Ærø. Måske er der endnu en og anden gammel *ærøbo*, der kan sige *che·wen* købing (d.v.s. Ærøskøbing).

Nedenfor ses et udsnit af en ordliste fra Tranderup (1910), hvor *ch*-lyden gengives med *c*. (4). I ordet *kær* er *æ*-lyden blevet til *a*; tegnet *R* betegner et snurret fortunge-*r*. I parentesen efter *Kærv* står: »tre Neg«. Ordet *Køer* har ikke kunnet bruges (det hedder *kreer!*).

68. **kj** i Forlyd.

Kær	<i>ca·R</i>	Kæde	<i>ca·e</i>
Kæbe	<i>ci·wa</i>	Kilde	<i>ci·ls</i>
Kærv	<i>ca·ra (tre Neg)</i>	købe	<i>ce·wa</i>
Kæp	<i>cep</i>	køre	<i>ce·ra</i>
Kød	<i>ca</i>	Køer	

Eks. 4

Musikalsk accent. Fynsk accent

Folk fra Sydfyn kan ofte genkende »øboerne« alene på helhedsindtrykket af deres sprog – de »synger« mere end fynboerne. Dette svarer til, hvad J.R. Hübertz skriver i sin bog om Ærø (i afsnittet »Skikke og Sæder«), nemlig, at »Ærøboens Tale er langsom, syngende, ofte med en egen vemodig og melancholsk Betoning«. Og F.C. Lund skriver i sin »Beskrivelse over Øen Thorseng« (1824) i afsnittet om spro-

get, at »Almuesproget... er den sønderfynske Dialect, dog deels endnu meget blødere...«.

Sprogfolk er tit skeptiske, når de hører en udtale beskrevet som »syngende« eller »blød«, men i dette tilfælde er der noget om snakken. Baggrunden er et bestemt udtaletræk, kaldet »musikalsk accent«, som er udbredt på øerne (med undtagelse af Nordlangeland), og som på mange måder er enestående. Jeg skal give en meget kort beskrivelse af dette udtaletræk.

På øerne er visse typer af ord – normalt dem der ender på -e (krone, kone o.s.v.) – så at sige født med en bestemt tonegang, som meget groft kan karakteriseres som enten stigende-faldende (»accent 1«, i lydskrift angivet med ´ foran ordet) eller faldende-stigende (»accent 2«, i lydskrift angivet med ` foran ordet). Hvad der nærmere ligger i dette, kan bedst demonstreres med nogle eksempler, som naturligvis forudsætter, at læseren har en vis fortrolighed med ø-dialekterne.

De fleste øboer vil vist finde det naturligt, at ord som længe og penge ikke rimer i deres dialekt: det hedder ´længe med accent 1, men `penge, med accent 2. Jeg skal give yderligere nogle eksempler og opstiller to kolonner af ord, som har hver sin accent.

ACCENT 1	ACCENT 2
krage	krave
slæbe	næve
sogne	vogne
knive	skibe
flage (med flag)	flage (låge)
skrive	skrevet
stryge	strøget
stege	stige (navneordet)
måge	tåge

Fordelingen af de to accenter kan variere lidt fra sted til sted og er ikke nødvendigvis

lige stabil altid. Eksemplerne er opstillet på grundlag af tåsingsk, men fordelingen er i dette tilfælde vist den samme i hele området.

Baggrunden for dobbeltaccenterne, som de også kaldes, fortaber sig i sproghistorien. Hovedreglen er imidlertid den, at ord med lang selvlyd i ældre dansk (og ofte også i nutidigt sprog) har accent 1, mens ord med kort selvlyd har accent 2.

F.eks. havde »skrive« lang selvlyd (langt i) i ældre dansk (ligesom i moderne dansk) og har altså accent 1; derimod havde »skrevet« kort selvlyd og har altså accent 2. – De fleste ord med tvelyd har accent 1, fordi tvelyden er en gammel lang selvlyd; det hedder for eksempel ´luese låse, med accent 1. En undtagelse, der bekræfter denne regel, er udtalen af for eksempel `duese dåse, med accent 2. De to ord rimer altså ikke.

I andre tilfælde har ordene accent 1, når de har stød, f.eks. i rigsmål eller østfynsk. Det gælder udtalen i f.eks. tåsingsk af ord som ´flagene, ´finger, ´falder, ´hænder (flertal af hånd), som alle har stød i stød-områderne. Man kan sammenligne udtalen af disse ord med udtalen af `dagene, `fingre, `kalder, `kender, som alle har accent 2 (og er stødløse i stød-områderne). Accent 1 i ord som ´finger, ´falder er egentlig en slags støderstatning, som også kendes fra sønderjysk (f.eks. alsisk).

Hele dette accentsystem har vist sig at være meget levedygtigt, også ofte hos øboer, der ikke taler egentlig dialekt. Det er i øvrigt første gang beskrevet af en ærøbo (Erik Kromann: Musikalsk Akcent i Dansk, 1947).

Der er noget, der tyder på, at dobbeltaccenterne tidligere har været udbredt over et større fynsk område. Blandt andet har gamle horneboere stadigvæk noget i deres sprog, der leder tanken hen på musikalsk accent.

Der ligger muligvis noget mere i F. C. Lunds bemærkninger om det »bløde« tå-singske i forhold til det sydfynske, noget som også har med accenter at gøre, omend på en lidt anden måde.

De fleste fynboer – også de yngre – udtaler ofte visse navneord på en karakteristisk måde. Det drejer sig bl.a. om ord på i, y, u og o, f.eks. bil, tid, ny, Fyn, hus, ud, rund, ko.

Udtalen kan beskrives som meget kort, med et forholdsvis højt toneleje og undertiden lidt stigende. Man kalder denne tonegang »fynsk accent« – et meget iørefaldende udtaletræk, når man først er opmærksom på det. På Sydfyn er den fynske accent mindre udtalt østpå, bl.a. i sogne som Oure, Vejstrup og Skårup, d.v.s. ud mod Storebælt (og Nordlangeland). Den er meget udpræget vestpå, herunder på Horne, og det er utvivlsomt herfra, den er kommet til Lyø. Derimod findes den ikke på de øvrige øer. Både den fynske accent og den musikalske accent er altså vigtige skel-nemærker mellem sydfynsk og dialekterne på øerne.

Navneordenes køn

Jeg skal til sidst nævne et træk, som egentlig har lige så meget med »grammatikken« som med udtalen at gøre, nemlig navneordenes køn.

I rigsmål har navneordene to køn: fælleskøn (stolen, væggen) og intetkøn (bordet, loftet). Det samme system har man på Ærø og småøerne. Tre køn (hankøn, hunkøn og intetkøn) finder vi på Sydfyn, Tåsinge (Thurø) og på Langeland.

Her hedder det f.eks. *i stowl, stowli* (hankøn), *en væ'g, væ'gen* (hunkøn), *et låwt, låwtet* (intetkøn). Det er altså kendeordet, der viser ordets køn, som i hankøn også kan udtales med næselyd: *i_c stowl, stowli_c*. Dette svarer til, at kendeordet en i

hankøn i ældre dansk blev skrevet end, mens det i hunkøn blev skrevet en (se ovenfor under næselyde).

Modsætningen spec. mellem hankøn og hunkøn kommer også frem ved visse stedord, f.eks. min: »*mi_c farbror ha_c vå musikker*« fortæller Ane Kirstine Hansen fra Skovballe, og fortæller også om den løn, hun havde tjent nede hos Ma(ren) Vogns, og som hun opbevarede derhjemme: »*jå ha' jo bå'ren hiele min lö'n nie te min moer*« (hvor løn og mor er hunkøn).

Det gælder også stedordet én; fra Tved på Sydfyn hedder det f.eks.: »*så vå dæ jo æ'j* (d.v.s. en mand) *dæ la' i maskinen*« (ved tærskning); i hunkøn hedder det: »*så vå dæ ien dæ tåw rundt å sø*« (syede, der er tale om en sypige). Er personens køn ukendt eller uspecificeret, bruges logisk nok intetkøn: »*så vå dæ iet a dæ furk*« (forkede, ved tærskning) hedder det sammesteds. Lignende eksempler kan man finde overalt i trekønsdialekterne.

De tre køn er et meget gammelt træk, som har eksisteret overalt i ømålene, og som endnu er levende på Møn og Lolland-Falster (samt i vendsysselsk og bornholmsk). De kendes fra mange andre sprog, f.eks. tysk. Fordelingen af de tre køn svarer i det store og hele til fordelingen i ældre dansk, dog med mange lokale forskelle. F.eks. har langelandsk som hovedregel hunkøn i ord, der ender på -(n)ing, f.eks. bygning, hvor fynsk normalt har hankøn.

Nyere ord har ofte hunkøn, bl.a. fordi endelsen her ligner endelsen i rigsmål (fælleskøn). Det gælder f.eks. et ord som bil. Derimod har et fremmedord som cykel vist normalt hankøn: *sygli*, og et helt nyt ord som computer er hankøn ligesom andre ord på -er: *kåmpju'deri* (Langeland).

Det vil ses, at forskellen imellem han- og hunkøn ikke kun udstrækker sig til levende væsener, men også til ting. Og som en konsekvens heraf har man da også i lidt

ældre dialekt kunnet henviser til ord som f.eks. sten (hankøn) med han/ham, og f.eks. til flaske (hunkøn) med hun/hende: »der lå en sten her (om mit hjerte), å *da,j ku jæt* (jeg ikke) *flotte, næj jæ kut* (kunne ikke) *flot ham*«, fortæller Ane Kirstine Hansen, der altså først siger den (*da,j*) om stenen, men straks efter bruger det gamle henvisningsord han (ham). Og i en grammofonoptagelse af langelandsk dialekt fra 30'erne fortæller Valdemar Bendixen (f. 1875 i Humble) om en original, »Forkerten« (*fåkierti*), at han spillede kort med brændevinsflasken, og når denne tabte, »*ja så sgu hun ji drammen*« (give drammen); flasken kalder han (»Forkerten«) i øvrigt både en so og en mær, og anekdoten rummer nok et lille spil mellem det »grammatiske« køn og det »naturlige«.

Det er også velkendt, at det hedder »katti han har fået killinger«. Tilsvarende omtales en gris altid med stedordet han, fordi navneordet gris grammatisk er hankøn – således også i en båndoptagelse fra Langeland, hvor en kone fortæller om sin første gris, som hun måtte anbringe i sovekammeret, og »så måtte han jo gå der, til min mand fik lavet os et grisebur til ham«.

På Ærø og småøerne har man som nævnt kun to køn: fælleskøn (drengen, pigen, stolen, væggen), hvor det gamle hankøn og hunkøn er faldet sammen, og intetkøn (bordet). Det er vanskeligt at sige, hvornår og hvorfor dette sammenfald har fundet sted. Måske er der tale om en påvirkning fra sønderjysk.

Hvad jeg har nævnt om lydforholdene, kan kort sammenfattes på følgende måde: dialekterne på Sydfyn og øerne tilhører den stødløse del af den fynske dialektgruppe. De er i mange henseender tæt beslægtede (idet dog dialekterne på Ærø ofte er gået deres egne veje). – De rummer en række træk, som for manges vedkom-

mende også forekommer uden for området. Til disse træk hører:

- tvelyde (diftonger), svarende til visse selvlyde i rigsmål (henh. visse bogstaver i skriften).
- næselyde (nasalforbindelser), normalt forekommende, når skriften har bogstavforbindelserne nd og ng.
- svind af medlyde (konsonantsvind), d.v.s. svind af j, sjældent v, i visse typer af ord.
- udvikling af g til j i visse forbindelser (typen *jeografi*), et træk som stort set kun har »overlevet« på øerne.
- navneordenes tre køn, idet dog Ærø og småøerne fra gammel tid kun har to køn.
- forskellige accentsystemer: den musikalske dobbeltaccent og »fynsk accent«, hvoraf den første på mange måder er enestående.

Ordforråd (»Ømålsordbogen«)

Først nogle almindelige bemærkninger om dialekternes ordforråd, med eksempler fra vores område.

Mange ord i dialekterne er fællesdanske ord, med fællesdansk betydning, f.eks. et helt banalt ord som *dåse*.

Andre ord kendes kun i dialekterne, hvor de kan have en større eller mindre udbredelse. Det gælder navneordet en *dunse* brugt om en blikdåse, f.eks. *tøj mej* (tag mig) *kafdunsen* (Tåsinge). Ordet kendes også på Lolland, Langeland, Thurø, et par af de sydfynske øer og på det sydligste Sydfyn. – En endnu mere begrænset udbredelse har navneordet en *biks* (blikdåse, -bøtte), optegnet på Femø (Lolland), enkelte steder på Langeland og Sydfyn, samt på Tåsinge, Thurø, Drejø og i Marstal.

Dialektord kan også være fællesdanske ord, der har bevaret eller udviklet særlige betydninger i dialekterne. En *ble* kunne i

ældre dansk betyde et lagen (ordet er beslægtet med blå), men denne mere oprindelige betydning har kun holdt sig på Ærø, hvor de gamle muligvis endnu kan tale om at lægge en ren ble på sengen. – På Tåsinge og enkelte af de andre øer har man et navneord, udtalt *må:l* eller *mo:l*. Det har bl.a. været brugt om det vejstøv, der var så almindeligt på de gamle veje (og som på lollandsk hedder *agemel*), eller om jordstøv fra en tør mark. Egentlig er der tale om ordet muld, som her har udviklet en særlig betydning. Tilsvarende kan det hedde: det er grovt, hvor det *må:ler* (mulder, d.v.s. støver, Tåsinge) eller vejen er *målle* (muldet, d.v.s. støvet, Marstal).

Dialektord er undertiden ord, der simpelthen er forældede i rigsmål. Det gælder et udtryk som *lede op* »finde frem til, opsøge«. Det er tidligere brugt af f.eks. Holberg og Brorson, men er helt umuligt i dagens rigsmål. Derimod har det holdt sig i dialekterne, bl.a. på Tåsinge, hvor det en gang under en optegnelse hed, at »*hu_c æ så nærsynet a hu_c kat li'e dæm åp*«... at hun ikke kan lede dem (brillerne) op. – Til sådanne forældede ord hører også visse fremmedord, som der overraskende nok er en del af i dialekterne (se nedenfor).

Til sidst kan nævnes hele det store ordforråd, der afspejler det gamle landbosamfunds kultur i bred forstand, men ikke mindst den materielle kultur. Dette punkt skal jeg straks vende tilbage til.

I 1920'erne begyndte man på en systematisk indsamling af ordforrådet i ømålene, hvorved forstås dialekterne på Sjælland, Møn, Lolland-Falster og Fyn med tilhørende øer. Arbejdet udgik fra »Udvalg for Folkemaal« (oprettet under Dansk Folkemindesamling), som senere blev til Institut for Dansk Dialektforskning under Københavns Universitet.

Opgaven var bl.a. at indsamle og be-

arbejde materiale til en ordbog over de danske ømål, »Ømålsordbogen«, som den kom til at hedde, en opgave der kom til at strække sig over mange år.

I denne sammenhæng er det derfor naturligt at komme ind på Ømålsordbogen, og det ikke mindst fordi det første bind er beregnet til at skulle se dagens lys i efteråret 1992 – altså samtidig med Tåsinge Årbog.

Ømålsordbogen beskriver det sprog, der taltes (og til dels stadig tales) på landet af bønder, fiskere, håndværkere m.fl. Den omfatter en periode på ca. 200 år, med tyngdepunkt i tiden 1850 – 1920; i dette tidsrum levede over halvdelen af befolkningen på landet, og de fleste talte dialekt.

Ordbogen omfatter det samlede ordforråd, ikke kun dialekternes særlige ord og udtryk, og omfatter i princippet ethvert tænkeligt emne eller begreb inden for landbefolkningens univers, ikke kun landbrug og fiskeri, men for at nævne helt i flæng: biavl, klæder og syning, baging, brygning, tørvegravning, vind og vejr, dyr og planter, kortspil, lege, rim og remser, sygdomme, væsen og adfærd, årets højtider, tro og skikke o.s.v., o.s.v.

Visse artikler i ordbogen indeholder sammenhængende beskrivelser af redskaber, arbejds gange og skikke, med henvisninger til den folkelige terminologi og til den relevante faglitteratur. Under *bi* finder man f.eks. et afsnit om bier og biavl, under *begravelse* en skildring af begravelsesskikke, og under *bage* et langt afsnit om baging i den murede bageovn.

Hertil kommer naturligvis, at ordbogen gør rede for ordenes udtale, bøjning o.s.v.

Jeg skal give et par eksempler på, hvordan ord fra vores område indgår i Ømålsordbogen (artiklerne er her gengivet i lidt nedsat størrelse).

Jeg begynder med artiklen *gevyrts*. (5).

gevyrts s -[ge'vøs] Æ(Søby, Rise, Marst), skrevet *gevys* Æ(Søby, Bregn, Rise, MarstLd), pl skrevet *gevyrses* sF(Lu), opt [ge'vu:ɹs] T(Bregn) - krydderi (ofte br koll) sF(Lu), T(Bregn), Æ(alm): *hvor har vi så de fine gevyrses* (sagde kogekonen) sF(Lu), *der er godt med gevys i* (i en kage) Æ(Søby); hertil **gevyrtspose**; jf DialSt.5:110.

Eks. 5

Den bringer bl.a. ordets udtaleform, giver en definition (»krydderi«) og illustrerer ordets brug med nogle eksempler. Det fremgår af de forholdsvis gennemskuelige forkortelser, at ordet er (var) almindeligt på Ærø og er forefundet på Tåsinge (Bregninge) og Sydfyn (Lunde), hvorfra det første citat stammer. Det beror på et tilfælde, at eksemplerne ikke foreligger i lydskrift.

Der er tale om et af de mange ord, som ærøsk har lånt fra tysk, ofte via sønderjysk, ligesom ærøsk også har mange sønderjyske lån. Om de tyske låneord skriver J. R. Hübertz bl.a., at »de fleste Ord ere danske... Alligevel kan det ikke nægtes, at den (d.v.s. dialekten) er stærkt afficeret af Tydsken, hvilket viser sig baade i enkelte Ord og i Vendinger. Aarsagen hertil er vel endel det tydske Herskab og de tydske Embedsmænd, hvoraf Folket i lang Tid er bleven bearbejdet, endel Ærøboens hyppige Berørelser med Alsingere og Holstenere«.

Nogle af disse ord har så igen bredt sig til omgivelserne: »Adskillige Ord og Talemaader«, skriver F. C. Lund, »have Thorsengerne uden Tvivl erholdt fra disse deres sydlige, halvt germaniserede Naboer« (altså ærøboerne), og han nævner en lille håndfuld af sådanne ord, herunder *Selle*, *Fenster*, d.v.s. »Knøs, Vindue«; nogle af disse er dog vist gode danske ord, f.eks. »vens«, d.v.s. at nå. Det må være udsagnsordet at vindes (med) (på Strynø optegnet *vindse med!*).

Gevyrts er altså et af de ord, som tåsinjerne har »erholdt« fra ærøboerne. Det har næppe været almindeligt på Tåsinge, og på Sydfyn er det vist en enlig svale; det fremgår, at ordet her er opsnappet hos en kogekone (fra Ærø eller Tåsinge?), der var ved at »lempe mad« til et gilde.

Den næste artikel er *drassel*, et mere hjemligt ord, med betydningen »regnbyge«. Det indgår i et lille kompleks af beslægtede ord: *drasling*, *dratling* med samme betydning, *drasle* »falde af, spilde« og *draslestrå* »strå der er faldet af læsset«. (6).

drassel s m Lgl, c og n Æ - [drasəl] Lgl(spor opt), [drasəl, drasəl] Æ(Søby, Bregn, m acc 1 Rise), skrevet *drasle* Æ(Hübertz.Ærø:245) - (kortvarig, kraftig) regnbyge Lgl(alm), Æ(Ærø alm): *nu fik vi en drassel igen* Lgl(Hov), [e.j. drasəl 'ræjn] Lgl(Hu).

Eks. 6

Umiddelbart efter opslagsordet oplyses ordets køn; forkortelserne m, c, n betyder hankøn, fælleskøn, intetkøn (maskulinum, commune, neutrum). Herefter følger lydformer, definition, oplysninger om udbredelse (ordet er almindeligt på Langeland og Ærø) og eksempler. Om lydskriften kan nævnes, at tegnet *R* fra Ærø angiver et »snurret« *r* (nævnt ovenfor).

Bemærk de to *a*-lyde i de ærøske lydformer; det almindelige *a* (der følger efter *R*) er et »lyst«, *æ*-agtigt *a*.

Ordet har accent 1 i Rise (og sandsynligvis på hele Ærø).

Den oplysning, der ligger til grund for f.eks. citatet fra Hu(mble) i sidste linie, er oprindelig nedfældet på en notesblok og senere udskrevet på en ordbogsseddel, der så er indgået blandt mange andre i ordbogens samlinger. Ordbogsseddelen, der vises på næste side, giver et lille indtryk af,

Drassel af Humle 1154
 HThomsen PA1948
 Dratling an en Byge.
 Har: p' lejrl' dratlic i lille Byge
 (Fru Thomsen)
 HThomsen kendte det ikke, han vilde
 sige eji drassel ræjn
 De er begge fød. i Helsned By
 KOMPL. LISTE
 X-1045

Eks. 7

hvor møjsommeligt optegnelsesarbejdet undertiden har været. (7).

Forneden på seddelen står (forkortet) »kompletteringsliste«. Da man på et tidspunkt i 1930'erne begyndte at bearbejde det materiale, man havde indsamlet, opdagede man, at det havde en række mangler og huller, og man måtte derfor udarbejde nye spørgelister – kompletteringslister – der skulle råde bod på disse mangler.

Forsynet med en sådan liste har nu en af ordbogens medarbejdere (Poul Andersen) i 1943, formentlig på cykel, besøgt fhv. husmand Henrik Thomsen i Humle (f. ca. 1863) og bl.a. spurgt om ordet *dratling*, betegnelse for en byge.

På seddelen står der (idet jeg ændrer lidt på lydskriften):

»Svar: *i_c lejrl' dratlic* en lille Byge (Fru Thomsen) – Hr. Thomsen kendte det ikke, han vilde sige *e_c drassel ræjn*. De er begge født i Helsned By«.

Mange af de optegnelser, der er foretaget i tidens løb, har haft til formål at »komplettere«. Det hænger sammen med dialektforskningens geografiske karakter; det er ikke nok at fastslå, at der et eller andet sted findes en bestemt udtale eller betydning, det gælder om at give et dækkende billede af den geografiske udbredelse. Dette er selvsagt ikke altid lykkedes.

Ordbogens oplysninger om *drassel* er muligvis dækkende, men det er ikke utænkeligt, at ordet også kan have været kendt f.eks. på Tåsinge.

Artiklen *baggård*, som ses nedenfor, giver en lille sammenhængende saglig beskrivelse af det, som ordet betegner. (8).

Det fremgår, at baggårde fortrinsvis kendes og huskes øst for Storebælt, spec. på Sydsjælland, men også har været kendt på Langeland. Citatet herfra hidrører fra L. G. Gotfredsens »Langelandsk Ordbog« (se litteraturfortegnelsen). Der står: »sæt lige den vogn om i baggården«. At ordet også har været kendt i det fynske område fremgår af de tre talemåder fra henh. Landet, Tved og Tanderup, der bringes til sidst. De er indkommet som svar på en særlig spørgeliste, som i mange år blev sendt ud til ordbogens korresponderende meddelere. Varianten fra Landet er oplyst af Knud Nielsen (»Knud Post«), som i mange år var en flittig bidragsyder.

Ordet har ikke noget samlet udtale-

baggård s – dels om gårdsplads bag den forreste ell egentlige gårdsplads (helt ell delvis omgivet af udhuse), dels om indhegnet plads bag gårdens bygninger (m svinehus, fårehus, møddingsted, brændeplads olgn) nvS(Kryger.O, Grev), svS(Karr), sS(alm), M(Keld), Fa(Sklb, Ged), L(Avn, Vindb), Lgl(Snøde LglO, Hu): [*sæd 'li' 'dæj 'vå.wn 'åm i 'baw.gæ3ri*] Lgl(Snøde LglO); .. *satte nyt Plankeværk omkring Baggården* sS(Jung 1797); se iøvrigt u *gård*, samt Sarauw.FrborgAmt:36f, Begtr.Sjæll.2:258, sa Fyen.2:720, 722 || i talem: *det er højt vejr i baggården, for solen skinner på udhustaget* sF(Tved), *det er højt vejr i baggården, solen skinner på lokumsdøren* T(Land), tilsv vF(Tan) || hertil **baggårds**led, -p^{ark}, -stjøvl, -vanding.

Eks. 8

afsnit – man må i dette tilfælde slå op under ordene bag og hus. Men læg mærke til a-lyden i *baaw*- i eksemplet fra Langelandsk Ordbog. Det er det samme »lyse« a, som er omtalt ovenfor – nogenlunde den a-lyd, man har i ordet hat. Det er meget almindeligt i langelandsk foran *w* og findes også som næselyd i udtalen af f.eks. Lange- i ordet Langeland. Denne udtale er lange-lænderne vist »kendt« for, og den forekommer undertiden ikke-langelændere lidt kurios.

De dialekttalende

Den vigtigste del af alt optegnelser- og indsamlingsarbejde er naturligvis kontakten og samarbejdet med de dialekttalende selv, eller med mennesker, der har kendskab til dialekten og dens baggrund.

Der har i årenes løb været involveret et stort antal lokale »meddelere« i arbejdet med dialekterne, herunder ømålsordbogen. Det er sket dels gennem optegnelser (i nyere tid også båndoptagelser) foretaget på stedet, dels ved at meddelerne skriftligt har besvaret spørgelister o.lign. Dialektforskningen har altså på mange måder også haft (og har stadig) en udadvendt, praktisk side.

Især i 1930'erne og 40'erne foregik der en omfattende optegnelsevirkomhed, også i det fynske område. Det var dengang almindeligt, at optegnerne nedfældede en lille uformel karakteristik af de meddelere, de havde optegnet hos, bl.a. for at eftertiden kunne have en ide om, hvad der skjulte sig bag en bestemt kildeangivelse. Der er ofte tale om små rapporter, der i et glimt (og undertiden med et glimt i øjet) viser omstændighederne under optegnelsesarbejdet dengang. Det er fristende at kaste blikket indenfor hos et par af de gamle meddelere – jeg holder mig fortrinsvis til Tåsinge.

*Rasmus Anton Pedersen
Lundby
(1855 - 1942)*

Den ældste på Tåsinge var vistnok træskomand Rasmus Anton Pedersen (f. 1855 i Landet). Han var kommet med i arbejdet i en relativt høj alder, og optegneren antyder (i 1937), at det undertiden kniber med hukommelsen, men det hedder, at »naar Skrædermester Bonum hjælper til, og man venter til Billedet fæstner sig hos A. P., saa bliver Resultatet fint. A. P. er ærlig og siger nej, naar han ikke kan godkende Bonums Mening«. Anton Pedersen havde et meget gammeldags sprog og har indtalt nogle værdifulde beretninger på grammofonplade (en båndkopi findes i Tåsinge lokalhistoriske arkiv). Skrædermester Bonum – også meddeler – vil være kendt som »tårnskrædderen«, et uundgåeligt tilnavn, fordi han havde sit værksted i et tårn i Lundby (som eksisterer endnu). Sognefoged Simon Nielsen (f. 1861 i Bjerrebby) karakteriseres (i 1935) som »en fin

gammel Gaardmand med god og sikker Dialekt«, og han får da også karakteren »absolut førsteklasses baade sproglig og saglig«. Men en lille mangel har han alligevel haft, for det tilføjes, at »han er ikke den Mand, der »udleverer« Kulturlivet i Bjerreby i dets Brogethed. Kun det gode og rigtige kendes. Jeg kan derfor undertiden møde Afslag på Spørgsmaal, som den mere folkelige Spillemand, Jacob Pelle, udmærket kender...«.

Gårdejer og spillemand Jacob Simonsen Pelle (f. 1863 i Gesinge, Bjerreby sogn) er, hedder det, »med sine 68 Aar en Yngling paa 40-45 at se til og en meget gæstfri og velvillig Mand«. Det tilføjes, at han »har været meget sammen med sin længelevende gamle Fader, hvis Udsagn han ofte støtter sig til«. Også Pelle får karakteren »sproglig og saglig førsteklasses«.

Jacob Simonsen Pelle
Gesinge
(1863 - 1939)

Atter andetsteds fra øen hedder det (1940) om en meddeler, at »han er en fortræffelig Mand, der først svarer, naar han faar tænkt sig om og er sikker... Konen begriber intet af det, men taler dejlig gammeldags ... spørges kun naar det gælder spec. kvindelige Sysler«.

Kvinderne var naturligvis inddraget i optegnelsesarbejdet på lige fod med mændene, men en vis rollefordeling mellem kønnene har nok undertiden gjort sig gældende, som muligvis her. I denne sammenhæng kan nævnes en rapport fra Langeland fra 1939, hvor det hedder om en 90-årig gårdmands meget yngre (anden) kone, at »hun er egentlig lige så god. Hun er gammeldags opdraget og taler stærkt langesk«.

Det antydes i øvrigt om manden, at han er velvillig nok, men ikke rigtig har »Forståelse af Sagerne«, og sammenfattende hedder det: »Begge kan betegnes som førsteklasses sprogligt og andenklasses sagligt, mest fordi Forbindelsen med deres virkelige Viden er vanskelig at skabe«. - Den sidste bemærkning udtrykker en erfaring, som alle dialektoptegnere har gjort: de mennesker, som ved mest om »sagerne« og taler bedst dialekt, er ikke altid dem, det er nemmest at skabe kontakt med.

Dette kontaktproblem gør sig dog ikke gældende hos en af de ærøske meddelere, som her skal nævnes til sidst. Det drejer sig om gårdejer Joseph Steen (f. 1860 i Rise), hos hvem der blev foretaget et stort antal optegnelser, måske fordi det altid var en oplevelse at besøge ham. Han beskrives (i 1939) som »kvik, livlig, fuld af Lune, sprudlende, fuld af Historier, men ikke til at tøjle paa 7 Tønder Land, upaavirkelig af Sprogform, tit vanskelig at forstaa for mig...«.

Den pågældende optegner var dengang mest fortrolig med lolland-falstersk og har tilsyneladende haft svært ved at forstå det

ærøske. Nogle år efter, i 1942, går det dog bedre, idet det tilføjes, at »det har hjulpet, at jeg nu kan forstaa Sproget. Og Joseph Steen *taler* det gamle Ærøsk for fuldt Orkester«.

Dialekterne i dag

De gamle, der er nævnt her, levede endnu i en tid, hvor livet på landet var kendetegnet af et tæt og livligt samkvem indadtil – noget af det, som Simon Nielsen ovenfor ikke ville »udlevere« – men af forholdsvis få relationer udadtil.

I dag er folks kontaktflader langt mere spredte og udadvendte end blot for 30-40 år siden, og det er en af grundene til, at dialekterne i deres gamle form er under afvikling, selvom der ikke mindst i vores område endnu findes mange dialekttalende miljøer.

Det sprog, der bliver tilbage, er et mere eller mindre dialektfarvet lokalsprog, afhængigt af stedet og den enkelte person. Men også dette lokalsprog er på en måde truet af udviklingen. Selvom det falder de fleste mest naturligt at bruge deres mere hjemlige, tilvante sprog, kan det i mange situationer være nødvendigt at tilpasse sig en anden, mere officiel norm – »rigsmålet«, f.eks. på visse arbejdspladser, på uddannelsesinstitutioner og i skolen.

Førhen kunne det give problemer, når man overtrådte den lokale sprognorm. Man kunne da blive beskyldt for at »snakke fint« eller »stort«, som det hedder i en gammel oplysning fra en skolelærer på Refsnæs (Sjælland), som pligtskyldigst havde bibragt en pige den rigtige udtale af ordene spand og vand, som hun udtalte på stedets dialekt: *spåen* og *våen*. Men lærerens bestræbelser resulterede bare i, at pigen fik prygl af moderen, med de ord »jeg skal lære din mær at snakke stort!«.

I dag er situationen undertiden den om-

vendte. Selvom der måske ikke vanker prygl i bogstavelig forstand, kan det give problemer, når man bruger sit naturlige, lokale sprog udadtil, f.eks. på arbejdspladsen eller i medierne, selvom afvigelsen fra rigsmål kan være nok så ringe.

Holdninger til sprog og udtynding af dialekterne spiller naturligt nok en vigtig rolle inden for den nyere dialektforskning eller talesprogsforskning, som det ofte hedder. I denne forbindelse kan nævnes, at der for tiden foregår en undersøgelse af yngre langelænderes sprog – og hermed er vi til allersidst inde på spørgsmålet om lokal-sprogenes fremtid. Det er ikke let at sige, hvordan denne fremtid ser ud, men det går nok ikke, som man kunne opleve det i et københavnsk byggemarked for nogle år siden, hvor en af ekspedienterne betjente kunderne på utilsløret langelandsk. Han var fra Bagenkop, viste det sig, og som mange af sine landsmænd lagde han ikke skjul på sit sproglige særpræg.

Det var et oplivende indslag, og man kan kun håbe på en fremtid, hvor man på samme måde får lov til at bruge det sprog, der nu engang falder én naturligt – hvad enten man kommer fra Bagenkop, Refsnæs eller for den sags skyld København.

Finn Køster (f. 1939), siden 1971 ansat (nu som lektor) ved Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. Adresse: I D D, Njalsgade 80, 2300 København SV.

Litteratur

Af litteratur med tilknytning til emnet kan nævnes:

Gyldendals Egnsbeskrivelse, bind 4 (Sydfyn med omliggende øer) 1970, indehol-

dende en letlæst gennemgang af dialekterne (s. 208-215).

L. Gotfredsen: Langelandsk Ordbog 1-3 (1972-73). Ordbogen er på 600 sider og giver et billede af ordforrådet i Snøde sogn i det første tiår af dette århundrede. Eksemplerne (bragt i lydskrift, med oversættelse) er ofte fornøjelige. L. Gotfredsen (1894-1988) var født i Snøde og skrev ordbogen som pens. skoleinspektør i Gentofte. Han har endvidere skrevet Langelandsk Grammatik (1955).

Danske dialekttekster IV (Fynsk), og V (De sydfynske øer), publiceret af Institut for dansk Dialektforskning, Akademisk Forlag 1976 og 1977. Teksterne er lydskrevet efter grammofon- og båndoptagelser og ledsages af oversættelser. De giver et godt indtryk af fortælletraditionen. Fra Tåsinge bringes uddrag af en grammofonoptagelse med Anton Pedersen (1939) og en båndoptagelse med Ane Kirstine Hansen (1972).

Thorvald Hansen og Henrik Ussing: Mellem Sydfynske Sunde (= Danmarks Folke-minder nr. 41, 1934). Bogen indeholder en del sprogligt stof. Ussing var selv dialekt-

optegner, og Thorvald Hansen, hvis optegnelser ligger til grund for bogen, var fra Strynø. Af det fotografiske billedstof kan nævnes billedet s. 276 (taget af Søren Lolk?), hvor spillemanden længst til højre er den ovf. omtalte Jacob Pelle.

Tove Kjærboe: En lille bitte vittens bit fra Ærø (Ærø Bogforlag 1965), med et afsnit om sproget, herunder en liste over ærøske ord og forskelligt stof fra »Ærøboen«.

Disse fire gamle topografier indeholder alle et afsnit om sproget, spec. ordforrådet.

Fred. Christ. Lund: Beskrivelse over Øen Thorseng (1823, genoptrykt ved Tåsinge Museumslaug 1973).

Peder Tommerup: Topographie over Dreiøe Sogn (1823).

J. R. Hübertz: Beskrivelse over Ærø. Et historisk, topografisk Forsøg (1834).

A. Fabricius: Drejø Sogns Beskrivelse og Historie (1882).